

УДК 371.123:005.336.5

Бельчева Т.Ф.

ПЕДАГОГІЧНЕ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. За визначенням вчених (Елканов С.Б., Семиченко В.А., Поваренков Ю.П.), професіонал – це вчитель, який досяг об'єктивно високих рівнів професійної діяльності. Суб'єктом професійного розвитку може стати людина, здатна перш за все, свідомо організувати цей процес на основі поставленої мети і чітко сформульованих завдань на кожному етапі професійної діяльності. Ціль професійної педагогічної діяльності в добу демократичних перетворень в країні характеризується своєю динамічністю, в основу якої покладено головну мету суспільства – підготувати особистість до творчого перетворення навколишнього світу, його соціальної адаптації; навчити ще з шкільного дитинства бути вільним та вміти втілювати свої творчі ідеї в життя. Реалізація цієї мети можлива за умови усвідомлення сучасним вчителем необхідності власного професійного розвитку на основі розвиненого педагогічного цілепокладання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження зазначеної проблеми ґрунтується на вихідних теоретичних положеннях про цілеутворення у діяльності людини О.М. Леонтьєва, М.І. Д'яченко, теорії педагогічного цілепокладання В.І. Бондара, Ю.М. Кулюткіна, В.А. Семиченко, Г.С. Сухобської, на дослідженнях чинників професіоналізму педагогічної діяльності І.А. Зязюна, Н.В. Гузій та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є спроба здійснення теоретичного аналізу процесу цілепокладання у педагогічній діяльності як чинника професійного розвитку вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з головних системотвірних компонентів педагогічної діяльності є ціль, яка визначає характер та зміст цієї діяльності. Педагогічні цілі вчені розглядають як зміни, які прогнозує педагог у розвитку особистості учня в процесі навчання та виховання. Специфіка педагогічної діяльності обумовлена перш за все тим, що її ціль має соціокультурний характер: педагогічна мета – це новий стан об'єкта виховання, якого треба досягти відповідно до соціального замовлення суспільства. Реалізація цього замовлення проектується на конкретні дидактичні цілі, реалізовані у системі завдань, які ставить перед собою педагог. У зв'язку з цим О.І. Гура зауважує, що „... педагог не вільний у виборі кінцевих результатів своєї праці, але конкретні задачі, що виходять з мети, він має ставити сам, співвідносити з умовами реалізації діяльності” [3, с. 43].

Дослідники Ю.М.Кулюткін та Г.С.Сухобська, стверджують, що головна ціль, яку переслідує у своїй діяльності вчитель, полягає в тому, щоб у процесі навчання та виховання сформувати розвинутого учня як майбутнього активного суб'єкта суспільної та трудової діяльності, сформувати його як особистість, що дозволило б учневі у майбутньому самостійно управляти своєю діяльністю [4, с. 9]. Цільова педагогічна діяльність спрямована передусім на іншу людину і за В.А.Семиченко „... має сенс лише тоді, коли в особистості його учня, вихованця акумулюються той науковий і соціальний досвід, який має бути переданий педагогом. Тільки те, що втілюється, інтегрується у внутрішній світ конкретних учнів, має сенс і визначає цінність педагогічної діяльності”. Аналізуючи цілепокладання в педагогічній діяльності, В.А.Семиченко наголошує на тому, що поряд із провідною, системоутворюючою метою (передачі соціального досвіду та формування нової особистості) ця діяльність сама ставить перед учителем інші цілі – „...відповідати певному еталону вчителя, професійно-рольовим очікуванням оточуючих людей, відтворювати зміст і певні структурні елементи діяльності в типовій формі”. Вчений виділяє також три рівні цілепокладання в професійній діяльності вчителя: перший – це рівень життєзабезпечення або егоцентричний; другий рівень – формально-рольової відповідності. Цілі цього рівня спрямовані на використання ефективних стратегій і тактик педагогічної діяльності, накопиченої досвідом багатьох поколінь; третій рівень (перспективного розвитку учня) – детерміновано особистісною централізацією на кожну окрему дитину” [5, с. 301-302].

Слід зауважити, що вищеописані рівні цілепокладання, як і рівні мотивації педагога, визначені В.А. Семиченко, тісно взаємопов'язані між собою (як структурні компоненти педагогічної діяльності) і позначаються на виконанні відповідних педагогічних функцій. У центрі уваги педагогів сучасної школи разом з переорієнтацією освітніх цілей на створення умов для розвитку та становлення особистості учня як суб'єкта власної діяльності, власного життя – постає особистість молодшого школяра. І.С.Якиманська звертає увагу на те, що поскільки вектор розвитку дитини однозначно не задається тільки навчанням, головною метою діяльності вчителя має бути не стільки створення інформаційного, скільки розвивального середовища, в якому учень може самореалізуватися відповідно до його пізнавальних можливостей.

Порівнюючи із структурою педагогічної діяльності, відзначимо, що цілепокладання і ціль є також головними атрибутами структури навчального завдання, задачі (О.М.Леонтьєв, В.І.Бондар). „Ціль – те, що вказує на напрям руху до результату, наперед передбаченого метою. Ціль завдається, мета досягається, результат отримується” [1, с. 254]. Ціль до певної міри є засобом досягнення мети. Мета – передбачення головного очікуваного результату

будь-якого виду діяльності. Отже, ціль учіння учня формулюється (завдається) через постанову навчально-пізнавальних завдань, ціль професійної діяльності вчителя формулюється дидактичною задачею (цільовим завданням за В.І. Бондарем).

Зауважимо, що поряд із загальними цілями інституціонального характеру в педагогічній діяльності існують так звані конструктивні та оперативні педагогічні цілі (Б. Блум, Г. Мушинський, П. Крейцберг). На відміну від загальних, конструктивні цілі постійно регулюються, уточнюються та поновлюються відповідно розвитку сучасної освіти. Оперативні ж цілі ставляться вчителем безпосередньо у навчально-виховному процесі, тому є дуже динамічними і змінюються в залежності від педагогічної ситуації. Слід також враховувати, що „... цілі навчання, навіть якщо вони формулюються в термінах розвитку учня, нерідко зводяться лише до раціонально-логічних ефектів його просування (знання, вміння, навички). Тим часом важливо ставити перед собою більш значущу мету - розвиток особистості учня, враховуючи при цьому різні сфери його особистості й різні типи ефектів його просування. Зокрема, в навчанні ці ефекти можуть виступати:

- як ефекти розвитку мотиваційно-ціннісної сфери особистості учня;
- як ефекти розвитку пізнавально-логічної сфери особистості;
- як ефекти розвитку практично-дієвої сфери особистості учня”

[4, с. 21]. Таким чином, одним з важливих показників продуктивного та вищого рівнів навчально-виховної діяльності вчителя є сформованість уміння ставити (складати) педагогічні (дидактичні) задачі, знаходити ефективні шляхи їх розв'язання засобами організації навчального матеріалу і навчального процесу як системи навчально-пізнавальних задач.

Науковці-педагоги І.А. Зязюн і Н.В. Гузій, зазначають, що саме культура цілепокладання вчителя є чинником професіоналізму педагогічної діяльності, педагогічної майстерності. „Обґрунтованість, цілісність, самостійність постановки педагогічних цілей, гуманістичність їх орієнтації загалом визначають культуру цілепокладання вчителя як чинника професіоналізму педагогічної діяльності” [2, с. 77]. Вищий рівень професіоналізму передбачає результатом педагогічної діяльності вчителя досягнення у його учнів вміння ставити перед собою цілі своєї навчально-пізнавальної діяльності.

Отже, професійний розвиток є процесом руху вчителя до професіоналізму, а комплексним показником його є вміння педагога розуміти і аналізувати причини зміни періодів професійних досягнень і невдач, а також вміння здійснювати самопрогноз подальшого професійного росту на основі власного цілепокладання. На наш погляд, уміння професійного цілепокладання нерозривно пов'язані з умінням формулювати

педагогічні цілі у навчально-виховному процесі. Саме тому, якісний рівень цілепокладання вчителя суттєво буде підвищуватися за умови здійснення професійної підготовки студентів у вищих педагогічних педагогічних закладах на основі міжпредметної координації таких навчальних курсів як „Теорія і практика навчання і виховання” та „Методики викладання навчальних предметів у середній загальноосвітній школі” з точки зору формування у них перш за все умінь визначати і правильно формулювати цілі навчання, виховання і розвитку своїх учнів. Це такі уміня:

1. Усвідомлювати необхідність і доцільність цілепокладання у власній професійно-педагогічній діяльності.
2. Визначати ближні цілі навчання, виховання, розвитку учнів у циклі уроків та дидактичних ситуацій.
3. Визначати і формулювати тактичні цілі навчання та виховання різних вікових груп учнів.
4. Швидко змінювати і переформулювати цілі у зв'язку зі зміною педагогічною ситуації та необхідністю швидкої адаптації до неї.
5. Точно формулювати систему цілей до циклу уроків та виховних заходів за певною темою.
6. Виділяти головну ціль і завдання на кожному етапі та моменті діяльності, правильно оцінюючи і розставляючи їх за значущістю.
7. Визначати ступінь досягнення поставленої мети на кожному етапі професійної діяльності.
8. Чітко усвідомлювати критерії досягнення педагогічної мети та аналізувати правильність і відповідність власних дій щодо її реалізації.
9. Визначати ступінь прийняття учнями поставленої перед ними мети.
10. Мобілізувати власні ресурси у подоланні перепон на шляху досягнення поставленої мети.

Висновки. Головною ознакою професійного росту вчителя є самостійне цілепокладання, а також уміня без тиску ззовні, а через усвідомлення необхідності правильно формулювати педагогічні цілі, реалізувати їх, мобілізуючи особисті резерви. Професійне цілепокладання виявляється, тоді, коли вчитель спроможний поставити та сформулювати цілі як перед собою, так і перед учнями та реалізувати їх, долаючи всі перешкоди у кожній конкретній педагогічній ситуації.

Перспективи подальших розвідок за означеною проблемою будуть спрямовані на визначення критеріїв готовності вчителів до реалізації ефективного педагогічного цілепокладання у професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В.І. Дидактика / В.І.Бондар. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
2. Гузій Н.В. Основи педагогічного професіоналізму: навч. посіб. / Н.В.Гузій. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 155 с.

3. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навч. посіб. / О.І.Гура. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 224 с.
4. Моделирование педагогических ситуаций: проблемы повышения качества и эффективности общепедагогической подготовки учителя / под ред. Ю.Н.Кулюткина, Г.С.Сухобской. – М.: Педагогика, 1981. – 120 с.
5. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. / В.А. Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.

АНОТАЦІЯ

Бельчева Т.Ф. Педагогічне цілепокладання як чинник професійного розвитку вчителя. У статті розглядаються сучасні теоретичні положення педагогічного цілепокладання, аналізуються його рівні у взаємозв'язку із становленням професіоналізму вчителя.

Ключові слова. *Ціль, педагогічне цілепокладання, професійний розвиток.*

АННОТАЦИЯ

Бельчева Т.Ф. Педагогическое целеполагание как фактор профессионального развития учителя. В статье рассматриваются современные теоретические положения педагогического целеполагания, анализируются его уровни в взаимосвязи со становлением профессионализма учителя.

Ключевые слова. *Цель, педагогическое целеполагание, профессиональное развитие.*

SUMMARY

Belcheva T.F. Pedagogical goal setting as a factor of professional development of the teacher. The current theoretical situation of the pedagogical goal-setting, its levels in the relationship with the development of teacher's professionalism are reviewed and analyzed in the article.

Key words. *Goal, goal setting, professional development.*